

**Mmetuta Ngwakorita Asusu Igbo na Asusu Bekee na-Emetuta Omumu Utoasusu Igbo
Izugbe N'ogo Sekondiri Ukwu di N'Okpuru Ochichi Nsuka, Steeti Enugwu**

Dr. Uchenna Fabian Ude¹

Department of Arts Education, University of Nigeria, Nsukka
e-mail: uchenna.ude@unn.edu.ng. Phone: 08064231662

Igbeaku, Benjamin Chimuatulamura. Ph.D²

Department of Linguistics, Igbo and other Nigerian Languages,
University of Nigeria, Nsukka.
e-mail: benjamin.igbeaku@unn.edu.ng phone: 08033156026

Na

Nneka Celine Udenwa²

Department of Arts education, University of Nigeria Nsukka
e-mail: nnekyudenwa@yahoo.com Phone: 08038373240

Umjedemede

Nchocha a lebara anya na mmetuta ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee na-emetuta omumu utoasusu Igbo Izugbe n'ogo sekondiri ukwu di n'okpuru ochichi ime obodo Nsuka na Steeti Enugwu. E ji usoro sovee mee nchocha a. Ndi nchocha ji ajuju ederede njumaza mmetuta ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee na-emetuta omumu utoasusu Igbo Izugbe (MNAIBOUII) n'ogo sekondiri ukwu wee mee nchocha a. Ajuju ederede a bu nke e kesara n'etiti umu akwukwo di nari abuo n'onuogugu bu ndi e jiri mee nchocha. E ji usoro nsere hoputa uloakwukwo iri n'etiti uloakwukwo nke goomentị nwe n'okpuru ochichi Nsuka. O bu n'ime uloakwukwo iri ndi a ka e ji usoro nsere hoputa umu akwukwo iri n'ime nke obula na ha niile. A haziri ihe a choputara site n'iji miin na ndipu n'izugbe. Ihe ndi nchocha choputara gosiri na; ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee na-emetuta umu akwukwo n'osusu utoasusu Igbo. O naemetutakwa umu akwukwo n'odide utoasusu Igbo. N'ikpeazu ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee naemetutakwa mmasi umu akwukwo n'ebe omumu utoasusu Igbo no. Ndi nchocha tonyere aro ndi a; nke mbu, ndi nne na nna ga-enwe ezigbo mmasi n'ebe asusu Igbo di site na inye umu ha ezi ntala na nkwardo. Goomentị ga-ahụ na ndi nkuzi e weere oru nkuzi n'asusu Igbo n'ogo sekondiri ukwu bu akwa akwuru n'asusu Igbo. Ndi nne na nna ga-agba mbu hu na ha na-azuru umu ha akwukwo ogugu Igbo, nakwa umuaka igu ya bu akwukwo. Ozọ kwa, bu ndi nkuzi Igbo iji ngwa nkuzi a na-ahụ anya na gburugburu wee kuzie asusu Igbo n'ogo sekondiri ukwu. Tinyere nke a, ndi isi uloakwukwo na ndi goomentị ga-na-enye umu akwukwo dere akwukwo ogugu Igbo ihe nrita iji na-akwalite omumu osusu Igbo. Na nchikota, o kwesiri ka ndi Igbo niile gbaa mbu were asusu Igbo na akparita uka iji kwalite asusu Igbo.

Okwu ndi Putakarichara ihe: Asusu, Ngwakorita Asusu, Asusu Igbo, Asusu Bekee, Utoasusu, Omumu, na Igbo Izugbe.

Mkpólite

Ntọala Nchọcha

Asụsụ bụ ụzọ mmadụ na ibe ya si akparịta ụka. O bụ ụzọ dị iche iche mmadụ si ezipụta ihe o bu n'uche. Mbah (2007) kọwara asụsụ dika ụzọ e si ezipụta mbunuche mmadụ, mmekọrịta mmadụ, ihe mmadụ chọrọ site n'ụda maọbụ akara edemede. Ngoesi (2004) kọwara asụsụ dika ihe e ji mkpuruokwu nwegasiri nghota ndi e nwere ike isu, dee ede maobu guo agu, mee ka a mata ebumnobi mmadụ. Ozo bu na agburu niile di n'ụwa nwere ụzọ di iche iche ha si eziputa mmekorita mmadụ na ibe ya. Agbedo (2003) kọwara asụsụ dika otu n'ime ụzọ agburu si akowara agburu maka odinaala na omenaala, nkwenye ha, okpukperechi ha nakwa nhuru ụwa ha. O gakwara n'ihu kowa na e wepu asụsụ mmekorita nke na-adị n'etiti mmadụ na ibe ya agaghị adị mfe. Agbedo (2000) kowakwara na asụsụ bu okwu si mmadụ n'onu puta iji weta mmekorita mmadụ na ibe ya. Mmadu niile no n'ụwa nwere asụsụ ha na-asu. Nke a nwere ike buru asụsụ epum maobu nke ha mutara amuta n'oge ha na-etolite. Na Naijiria, e nwere asụsụ ato a nabatara iji na-akuzi ihe n'ulokwukwo nke gunyere Igbo, Awusa na Yoruba.

Asụsụ Igbo bụ asụsụ ndi Igbo, agburu di na mpaghara ndida owuwa anyanwu nke Naijiria. Ndi na-asu Igbo gunyere ndi bi na mpaghara Steeti Abia, Steeti Anambra, Steeti Ebonyi, Steeti Enugu, Steeti Imo na kwa ufodu ndi Rivas na Steeti Delta bu ndi bidowere obodo ndi a a kporo aha nso.

Asụsụ Bekee bụ asụsụ ndi Naijiria na-asu nke sitere n'aka ndi ocha chiri ha n'oge gboo. O bu asụsụ njiko, asụsụ ochichi azumahia na asụsụ ihe niile tinyere nke mmekorita mmadụ na ibe ya. Akwukwo iwu ochichi nke Naijiria nke 1999 nyere asụsụ Bekee okwa di elu. Asụsụ Bekee aburula nke metutara asụsụ Igbo n'ebe o di ukwu. Onye Awusa maobu Yoruba nwere ike ikwu okwu bido taa ruo echi ma o gaghi ewebata Bekee n'ime ya. Mana ufodu ndi Igbo agaghị emenwu otu a. Nkuzi asụsụ nwere alaka di iche iche dika utoasusu, omenaala, agumagu dgz mana ebe mgbakwasị ukwu n'ihe omumu a bu n'utoasusu.

Utoasusu bu mma di n'asusu. O bu ụzọ di iche iche mmadụ si amuta ihe di iche iche di n'asusu obula. Asusu obula nwere utoasusu nke e ji asu maobu ede ya. Ogidi na Okwor (2015) kowara na o bu utoasusu na-eme ka o di mfe imu asusu nwekwa ike dee asusu n'akwukwo. Ha kowakwara na o bu n'utoasusu ka e si amata maka udaasusu, nghota mkpuruokwu, mmebe okwu na usoro na nghota ahiriokwu dika "isi" nwere ike inwe nghota di iche iche, nke ga-agbado ukwu n'onodu maobu ebe etinyere udaolu di iche iche.

Omumaatu

Isi – nke anaghi ahu

uzo Isi – nke eji imi

esi Isi – di ka nri

Asusu mba uwa niile nwere uda na-eso ya mgbe obula a na-asu ya. Udaolu na-eme ka mkpuruokwu na ahiriokwu nwe nghota nke ya. Nke a so n'otu uru udaolu bara n'ebe ihe gbasara utoasusu Igbo di.

Ozo kwa bu na nnukwu ihe nhiaahu na-adị ire n'etiti umu akwukwo na ndi nkuzi na-asu Igbo ebe a naghi agbaso ihe di n'utoasusu Igbo. Nke a bu maka na ihe ndi mmadụ na-asuzi ugbu a bu "Engligbo" ya bu Igbo a gwakotara asusu Bekee n'ime ya. Nke ga-eme na ha ga-aka mara ihe

gbasara asụsụ Bekee maọbụ n'aka nke ọzọ gbasoro iwu na-achị asụsụ Bekee n'ide maọbụ ikpoputa asụsụ Igbo nke agaghị adaba.

Omumaatu 'Englilgbo' di ichie ichie a na-enweta n'etiti umu akwukwo na ndi nkuzi Igbo ufodu gunyere:

- Topic a di important maka exam.
- I ghotara what I mean?
- E speak lee, maka confusion.
- Bja, I na-eme noise.
- The thing mekiri sense
- The girl a-pass iala Jamb exam ya.
- I ghotara the point I am making. - Ana m a travel tomorrow.

Asụsụ Igbo dika asụsụ ndi ọzọ ji utoasụsụ mere akurungwa nwere ndakorita udaume. Nke a naarutu aka na e nwere iwu na-achikwa etu esi enweta maobu emebe mkpurukwu n'ime uzọ udaume abuo e nwere n'asusụ Igbo. Dika na mkpurukwu niile wubere mkpurukwu ga-esiriri n'otu 'E' maobu otu 'A'.

Udaaro

e – elu, ego

i – ike, iko

o – okwu, ose

u – ukwu, udu

Udamfe

a – anya,
aka

i - iso,
igba

o - oku,
ocha

u - uzọ,
uka

O bu maka mkpa utoasusụ di n'ebe omumu asusụ Igbo di ka Federal Republic of Nigeria (2004) ji tie ya ka o buru iwu n'ime akwukwo na asusụ Igbo ga-eso n'asusụ ato ndi a ga na-akuzi n'uloakwukwo niile di na Najirja. Ebe asusụ Igbo so n'otu njirimara omenaala na odinaala ndi Igbo, o di mkpa ka ndi Igbo niile gbaa mbu na ha jidesiri omumu na nkwalite omenaala aka ike. Imuta maobu ikwalite omumu utoasusụ Igbo bu n'uloakwukwo ka o gbanyere mgborogwu, o kachasi n'uloakwukwo sekondiri. Mana etu o di ugwu a ngwakorita asusụ Igbo na asusụ Bekee a burula nke na-emetuta omumu utoasusụ n'ebe o di ukwu. O kachasi n'okpuru ochichi Nsuka. E jizi asusụ Bekee akowa ihe ufodu di n'ime akwukwo ogugu Igbo. Ebe otutu mkpurukwu Igbo digasi n'ime akwukwo ndi a, bu mkpurukwu Bekee a supere n'asusụ Igbo. Nke a na-emetuta utoasusụ Igbo nke ukwu, n'ihia na o buru na asusụ Igbo ji ugwu ya dika o kwesiri, e kwesighi iji asusụ ọzọ kowa ihe n'ihia na asusụ bu asusụ.

Ugwu a, nkuzi na omumu asusụ Igbo tumadi utoasusụ Igbo na-alaazu n'uloakwukwo. Umu akwukwo anaghi egosi mmasi n'ihia omumu utoasusụ, nke kachasi bu na umu akwukwo anaghi

enwe ike ikwu okwu obula n'asusu Igbo na-agwakotaghi ya asusu Bekee. Ihe nwere ike ibute onodu di otu a gunyere: amaghi mkpuruokwu asusu nke oma, egwu maka iha nha dgz. Ayodele (2004) gosiputara na na Naijiria, asusu Bekee aburula asusu njiko kemgbe obibia ndi ocha, ma burukwa asusu e ji akuzi ihe omumu di iche iche a na-amu n'ulokwukwo.

Ufodu ndi nkuzi ji asusu Bekee na-akuzi maobu akowa ihe ufodu n'oge omumu utuasusu Igbo n'ulokwukwo sekondiri. Grosjean (2000) kowara na ihe na-ebutere ndi mmadu igwakorita asusu abuo onu bu na ha enweghi mkpuruokwu dabara adaba maobu ezi nkowa maobu mputara zuru oke n'asusu ha ji aru oru. Nke a mere na umu akwukwo n'onwe ha na-ahuta asusu Igbo dika asusu etozughi oke n'onwe ya. N'ih i nghota, oge nkuzi ihe omumu asusu Igbo ruo, ufodu umu akwukwo apuo na klasi, noro n'ez i naakpa nkata ebe ndi ozo na-eme ihe masiri ha.

Ozo kwa bu na ufodu ndi na-akuzi asusu Igbo n'ulokwukwo sekondiri na-emezi ihere ikowa onwe ha dika ndi na-akuzi Igbo n'ihu oha na eze. Bhatia na Ritchie (2004) kowara na ufodu asusu bu nke kwesiri ufodu mmadu, otu, ogbako/nzuko ma o bukwanu isiokwu karia asusu ndi ozo. Ya bu na asusu Igbo ekwesighi ndi dika ha. Onodu di otu a nwere ike na-emetutakwa umu akwukwo, n'ih i na ha naahutazi ihe omumu asusu Igbo dika ike omumu enweghi ebe o ga-eduga mmadu.

Otutu umu akwukwo ndi no n'ogo sekondiri na-enweta ntaramahuhu n'aka ndi nkuzi ha, na-akwu ego ma o buru na ha asuo Igbo na Klas i mana o dighi mgbe a na-ata nwata akwukwo ahuhu na o suru Bekee. Onuh (2017) kowara na a bia n'ulokwukwo di n'Afrika na a na-ahu akara dika "SPEAK ENGLISH ALWAYS" maobu "NO VERNACULAR" n'asusu Bekee. Nke a bu na onye obula nupuru isi nwere ntaramahuhu na-eso ya. Tinyere nke a, ngwa nkuzi e ji eme ihe omumu nwekwara ike na-emetuta utuasusu Igbo. N'ih i e nweghi otutu akwukwo ogugu n'oba akwukwo ufodu ulokwukwo. Ebe akwukwo ogugu Igbo ufodu bu nke ndi odee ji asusu Bekee wee nye nkowa ufodu mkpuruokwu no n'ih e ha. N'aka nke ozo akparamagwa gooment i dikwa ka o so atunye nke ya n'ih i na ndi zoon anaghi agba mb o ka ha mara ma amuma ha maputara maka ikwalite asusu o dikwa ire, ya bu a na-agbaso ya. O bu udi onodu a ka ndi nchocha ji wee choo imata ka ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee si emetuta ihe omumu utuasusu Igbo izugbe o kachasi na sekondiri ukwu di n'okpuru ochichi Nsuka di na Steeti Enugwu.

Nsogbu Nchocha

Asusu bu uda di iche iche e ji onu ekwuputa site n'ikuku si n'akpomuda nke ndi mmadu maobu agburu di iche iche ji akparita uka. O bu otu ihe mere mmadu ji di iche n'ebe anumanu no. Na Naijiria omumu utuasusu Igbo n'ulokwukwo sekondiri na-ala nnukwu azu, ebe ufodu umuaka enweghi ike iji asusu Igbo mebe ahiriokwu n'etinyeghi ya Bekee. Nke a na-emetuta utuasusu ebe o di ukwu n'ih i na umu akwukwo na-ejizi Engligbo anochite anya asusu Igbo mgbe ha na-ekwu okwu maobu ede ihe. Onyeisi ule WAEC (2015) kowara etu umu akwukwo siri gba mb o n'ih e omumu ndi ozo di iche iche ha na-eme n'ule SSCE. Ebe a ka o noro kowaa na ihe na-ebutere umu akwukwo emeghi nke oma n'asusu Igbo bu n'ih i na ha amaghi asupe ihe nke oma. O bu onodu di otu a mere ndi nchocha ji choo imata ka ngwakorita asusu Igbo na-asusu Bekee si emetuta omumu utuasusu Igbo n'ulokwukwo sekondiri ukwu di n'okpuru ochichi ime obodo Nsuka na Steeti Enugwu.

Mbunuche Nchọcha

Mbunuche nchọcha a nke izugbe bụ ileba anya na mmetụta ngwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee na-emetụta ọmụmụ utoasụsụ Igbo n'ogo sekondirị ukwu dị n'okpuru ọchịchị ime obodo nke Nsuka na Steeti Enugwu. Nchọcha a lebakwaziri anya n'ihe ndị a:

1. Ichọputa ka ngwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee si emetụta ụmụ akwụkwọ n'asụsụ Igbo Izugbe.
2. Ichọputa ka ngwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee si emetụta ụmụ akwụkwọ n'odide utoasụsụ Igbo Izugbe.
3. Ichọputa ka ngwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee si emetụta ụmụ akwụkwọ na nsupe utoasụsụ Igbo Izugbe.
4. Ichọputa ka ngwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee si emetụta mmasi ụmụ akwụkwọ n'ọmụmụ utoasụsụ Igbo Izugbe.

Uru Nchọcha

Nchọcha a ga-abara ụmụ akwụkwọ, ndị nkuzi, nne na nna na ndị niile ihe gbasara asụsụ Igbo naamasị uru. O ga-enye aka ihu na a kwalitere nka ụmụ akwụkwọ n'ebe ide nakwa isi Igbo Izugbe n'ulokwukwo Sekondirị ukwu, nke a ga-enweta site n'enyemaka goomentị, ma o buru na ha ga-na-enye nwata akwụkwọ obula deputara akwụkwọ ogugu n'udi ejije, abu maobu iduuzi na-etinyeghi asụsụ Bekee ihe nrita. Ozọ kwa bu na, n'ime mkpuru ubochi ise e ji agu akwukwo n'izu uka, a ga-eweputa otu ubochi maka isi naani asusụ Igbo. Nke ga-adị n'etiti ụmụ akwukwo mgbe ha na-akparita uka maobu eme ihe ngosi di iche iche dika ejije maobu inye akuko uwa n'ulo ebe mgbakọ ụmụ akwukwo. Nke a ga-enye aka ikwalite mmuo ụmụ akwukwo n'ebe omumu utoasusụ Igbo di.

Nchọcha a ga-enyere ndi nkuzi aka imata uzọ di iche iche ha ga-na-ewebata maobu agbaso na nkuzi ihe. Oge obula e ji ezigbo ngwa nkuzi, o kachasi nke a na-ahu anya na gburugburu tinyekwara igbaso ezi usoro nke nkuzi a nabatara mee ihe omumu, umu akwukwo na-enwe mmasi nke ukwu n'ihu na ha ka echeta ihe ha huru n'anya oso oso kariya nke ha nuru na nti.

O ga-enyere ndi muru umuaka aka imata mkpa o di ichekwaba asusụ Igbo site n'inye umu ha ezi ntala na nkado. Nke a ga-adị ire ma o buru na ndi nne jiri asusụ Igbo nyewe umu ha ara ma mee kwa ka o buru asusụ Igbo ka a ga-na-asu n'ulo be ha. Nke a ga-eme ka umuaka nwe ezi ntala n'ebe asusụ ala nna ha di. Site n'uzo di otu a, o ga-akpalite mmuo ha n'ebe omumu utoasusụ Igbo di.

Nchọcha a ga-abara ndi Igbo niile uru, site n'ime ka a mata mkpa o di ichekwaba asusụ Igbo ghara ikwe ka o nwuo. Nke a di ezigbo mkpa n'ihu na o bu asusụ ka e ji amata agburu onye, buru kwa asusụ ka e ji akwalite omenaala. Ya bu ka umu Igbo niile jisie ike na-asu asusụ Igbo kariya nke ndi mbiambia ka o wetara ndi Igbo idi n'otu.

Oke Nchọcha

Nchọcha a jedebere n'ulokwukwo sekondirị ukwu di n'okpuru ọchịchị Nsuka na steeti Enugwu. Ndi nchọcha choputara mmetuta ngwakorita asusụ Igbo na asusụ Bekee n'ogo sekondirị ukwu na-emetuta omumu utoasusụ Igbo n'okpuru ọchịchị ime obodo Nsuka na steeti Enugwu.

Nchọcha a jedebekwara n'ichọputa etu ngwakorita asusu Igbo na nke Bekee si emetuta umu akwukwo n'odide, osusu, nguputa utosasusu Igbo tinyere mmasi umu akwukwo.

Ajuju Nchọcha

1. Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta umuakwuko n'osusu Igbo Izugbe?
2. Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta umu akwukwo n'odide utosasusu Igbo Izugbe?
3. Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta umu akwukwo na nsupe Igbo Izugbe?
4. Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta mmasi umu akwukwo n'omumu utosasusu Igbo Izugbe?

Nchọcha A Huru Anya/Nchọcha Emerela

Nke a gbadoro ukwu n'ileba anya na nchọputa ndi ozo merela yitere maobu metutara nchọcha nke a. Obi na Okorie (2002) mere nchọcha maka nsogbu a suru Igbo a suru oyibo n'uloakwuko sekondiri na praimari nke Nsuka. Ha ji usoro sovee mee nchọcha. Ndi ha ji mee nchọcha bu ndi nkuzi yunivasiti sekondiri nke Naijiria di iri n'onuogugu na umu akwukwo ha di iri ato, nakwa ndi nkuzi yunivasiti praimari di iri abuo nke onuogugu ha niile putara otu nari (100). Ha choputara na ihe na-ebute a suru Igbo a suru oyibo di n'etiti ndi Igbo bu na ndi Igbo na-eji asuru Igbo asuru oyibo egosi na ha guru akwukwo nke ukwu.

Nchọcha Obi na Okorie na nchọcha nke a yitere onwe ha n'ihu na o bu n'ime Nsuka ka ha abuo hiwere isi ma buru kwa n'ime steeti Enugu. Nchọcha Obi na Okorie na nchọcha nke a yitere n'ihu na ha abuo gbadoro ukwu n'ihe gbasara igwakorita asusu abuo onu. Nke ozo, nchọcha Obi na Okorie na nchọcha nke a di iche n'akuku isiokwu. Ebe nchọcha ha na-ekwu maka nsogbu a suru Igbo a suru oyibo n'uloakwuko sekondiri na praimari nke Nsuka na steeti Enugu, nchọcha nke a na-ekwu maka mmetuta ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee n'omumu utosasusu Igbo n'ogo sekondiri ukwu di n'okpuru ochichi ime obodo Nsuka na steeti Enugu.

N'iga n'ihu Eze na Ozouri (2016) mere nchọcha gbasara mmetuta asusu Bekee na-emetuta nkuzi na omumu asusu Igbo n'uloakwuko sekondiri ukwu di na Nsuka. Ha choputara na umu akwukwo choo isu asusu Igbo, ha na-ewebatakarị asusu Bekee iji kowa onwe ha nke oma. Ozo bu na ndi nne na nna ufodu na-acho ka umu ha na-asukari asusu Bekee iji gosi na ha guru akwukwo. Nchọcha Eze na Ozouri na nchọcha nke a yitere onwe ha n'ihu na ha abuo na-ekwu maka mmetuta asusu. N'aka nke ozo, nchọcha Eze na Ozouri na nchọcha nke a di iche n'akuku isiokwu. Ebe nchọcha Eze na Ozouri na-ekwu maka mmetuta asusu Bekee na-emetuta nkuzi na omumu asusu Igbo, nchọcha nke a na-ekwu maka mmetuta ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee n'omumu utosasusu Igbo.

Ozo bu nchọcha Eze na Omeje (2013) mere maka nsogbu a na-enweta n'igwakorita asusu Igbo na asusu Bekee n'uloakwuko sekondiri ukwu di na mpaghara mmuta Nsuka. Ha ji usoro sovee. Ndi nchọcha hooro umu akwukwo di nari abuo n'onuogugu maka nchọcha ha. Ha choputara na iri nwata akwukwo suru Igbo na klaasi nha so eme na umu akwukwo anaghi enwe mmasi isu asusu Igbo. Nchọputa ozo bu na o buru na goomentị emee ya ka o buru iwu na nwata akwukwo obula ga-agaferiri n'ule asusu Igbo tupu o banye mahadum na o ga-adị mma. Nchọcha Eze na

Omeje na nchọcha nke a yitere onwe ha n'ihl na ha abuo na-arutu aka n'ihl gbasara igwakorita asusu Igbo na asusu Bekee. O bu n'uloakwukwo sinio sekondiri ka ha mere maka ya. Nchọcha Ezea na Omeje na nchọcha nke a gosikwara ndiche n'akuku ufodu. A bja n'isiokwu, nchọcha Ezea na Omeje na-ekwu maka nsogbu a na-enweta n'igwakorita asusu Igbo na asusu Bekee n'uloakwukwo sinio sekondiri di na mpaghara mmuta Nsuka. Ebe nchọcha nke a na-ekwu maka mmetuta ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee n'omumu utasusu Igbo n'ogo sekondiri ukwu di n'okpuru ochichi Nsuka na Steeti Enugwu. O bu n'ihl ndiche ndi a a huru n'etiti nchọcha ndi e merela mere ndi nchọcha ji eme nchọcha ugbu a iji mejuputa oghere ndi a.

Udi Nchọcha

Udi nchọcha e ji mee nchọcha a bu nke sovee nkowa. Sovee bu nke Onah na Ovute (2005) kowara dika nke na-amu maka otutu mmadu maobu otutu ihe site n'inweta akuko na ntule akuko e nwetara n'aka ufodu n'ime ha bu ndi a hotara ka ha nochie anya onugugu ndi ahụ maobu ihe ahụ dum. Ebe Nworgu (2016) kowara na sovee bu ichoputa ihe mmadu bu n'uche nghota ya; echiche ya, akparamagwa ya, mmasi ya site n'iji aju aza mee nchọcha. Ihe mere ndi nchọcha ji horo udi nchọcha sovee bu na o bu site n'osisa a ga-enweta n'aka umu akwukwo ka e ji achoputa nke bu eziokwu gbasara uzọ di ichie ichie ngwakorita asusu Igbo na Bekee si emetuta omumu utasusu Igbo n'ogo sekondiri ukwu n'okpuru ochichi ime obodo Nsuka.

Ebe Nchọcha

Ebe a no mee nchọcha a bu n'okpuru ochichi ime obodo Nsuka. Okpuru ochichi ime obodo Nsuka nwere mpaghara abuo n'udi mmepe ha. E nwere ebe mepere emepe nakwa ebe emepeghi emepe.

Obodo ndi ha na Nsuka nwere oke ala gunyere; Eha Alomona, Edem, Alor uno, Opi, Orba, Ede-qballa, Obimo dgz. Obodo ndi bidowere Nsuka nso gunyere, Enugu-Ezike, Obollo-Afor, Nimbo, Adani, Uzọ Uwanị na Mkpologwu mana ugbu a obodo niile ndi a na-azacha Nsuka n'ihl na ha niile dabanyere n'okpuru ochichi nke Najiria a kporo sinetoria zoonu.

Ndi E jiri Mee Nchọcha

Ndi e ji mee nchọcha bu umu akwukwo di otu puku, nari asaa, iri asaa na ato (1,773) bu ndi no n'ogo sekondiri ukwu nke abuo n'okpuru ochichi Nsuka. Nsiriweta: Post Primary School Management Board (PPSMB) zoonu Nsuka.

Nsere na Usoro Nsere

Onugugu ndi nchọcha seere maka nchọcha bu umu akwukwo di nari abuo (200). Ndi nchọcha gbasoro njikoro usoro nsere ebumnobi na usoro tumbọ tumbọ wee sere onugu ahụ. Ya mere na ndi nchọcha ji usoro nsere ebumnobi wee horo uloakwukwo iri n'ime uloakwukwo sinio sekondiri nke goomentị iji mee nchọcha.

Ngwa Nchọcha

Ngwa nchọcha ndi nchọcha ga-iji mere nchọcha a bu ajuju ederede njumaza mmetuta ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee n'omumu utasusu Igbo n'ogo sinio sekondiri (NMNAIABQUIOSS). O nwere nkeji abuo. Nkeji 'A' na-egosi aha ulo akwukwo na klaasi

Nkeji nke ‘B’ nwere ajuju iri abuo. Ndi nchocha ga-achọ ka ndi na-aza ajuju a gosi etu ha si kwenye n’osisa ajuju ndi a site n’itinye akara ($\sqrt{\quad}$) n’ebe masiri ha.

Nnyocha Ngwa Nchocha

Ndi nchocha weere ngwa nchocha ya gawkuru ndi okachamara ato n’asusu Igbo, ndi no na ngalaba Nka Mmota na Mahadum Naijiria di na Nsuka. Ndi a haziri ngwa nchocha a etu o di n’oru a. Ntuziaka ha ga-enye aka ime ka ngwa nchocha a buru nke e ji ruo oru na nchocha.

Usoro Nnweta Ihe Nchocha

Ndi nchocha gawkuru ndi a hoputara e ji mee nchocha kee ha akwukwo ajuju ederede njumaza. Ndi nchocha noro wee hu na ndi e ji mee nchocha nyechara osisa ha tupu a nakota ha akwukwo ederede njumaza ndi ahụ.

Usoro Nhazi Ihe a Choputara

E ji miin na ndipu n’izugbe wee tucha data nchocha ndi ahụ niile ma haziekwa ya na tebulu na tebulu. Osis ajuju obula nwere miin bido na 2.5 gbagoo, bu nke ndi nchocha nabatara ma jiri ya wee ruo oru. Osis ajuju nchocha obula erughi miin 2.5 bu nke ndi nchocha anabataghi na nchocha a.

Nhazi Ihe A Choputara

Ajuju Nchocha nke Mbụ: Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta umu akwukwo n’osusu utosasusu Igbo Izugbe?

Mkpokota nke Mbụ: Etu ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta umu akwukwo n’osusu utosasusu Igbo Izugbe.

Onuogu	Ndina	EI	E	A	AI		SD	Mkpebi
1.	Mgbe m chorọ isi asusu Igbo, ana m agwakọ ya na asusu Bekee iji kọwa onwe m nke oma.	48	128	16	8	3.08	0.69	Anabatara
2	Iha nha ma a sọ asusu Igbo n’ulo akwukwo m na-eme ka m naagwakorita asusu Igbo na Bekee mgbe m chorọ isi Igbo.	122	40	27	11	3.37	0.91	Anabatara
3	Otutu umu akwukwo anaghi aghotacha omumu utosasusu Igbo nke oma ma o buru naagwakotaghi ya asusu Bekee	23	148	19	10	2.92	0.64	Anabatara

4	N'ihii mmahụ m nweren'igwakorita asụsụ Igbo na Bekee, ọ naeme ka m nwee mmekpa ahụ n'ịsụ utoasụsụ Igbo nke oma.	36	135	15	14	2.96	0.73	Anabatara
5	Nwata akwukwọ enweghị ike ịsụ asụsụ Igbo n'etinyeghị ya Bekee, n'ihii nke a, ọ na-emetuta ha n'ogugu Igbo.	32	36	21	111	1.95	1.17	Anabataghị
6	Igwakọ asụsụ Igbo na Bekee oge a na-ekwu okwu ga-eme nwata akwukwọ ka o nwee ugwu n'ebe umu akwukwọ ndi ozo no.	34	129	21	16	2.91	0.77	Anabatara
Mkpokotaaonụ Miin						2.9		

Tebulu nke mbu gosiri osisa miin na ndipu n'izugbe etu ngwakorita asụsụ Bekee na asụsụ Igbo si emetuta umu akwukwọ n'osusu utoasusu Igbo Izugbe. Site na tebulu a, ndi zara ajuju kwenyere na ndina ajuju 1, 2, 3, 4 na 6 ndi akara miin ha bu 3.08, 3.37, 2.92 na 2.91 n'otu n'otu. Nke a putara na ha kwenyere na ngwakorita asụsụ Bekee na asụsụ Igbo so emetuta umu akwukwọ n'osusu utoasusu Igbo Izugbe.

N'aka nke ozo, ndi zara ajuju ekwenyeghi na ndina nke 5 nke akara miin ya bu 1.95. Nke a putara na ha ekwenyeghi na nwata akwukwọ enweghi ike ịsụ asụsụ Igbo n'etinyeghi ya Bekee. **Ajuju Nchocha nke Abuo:** Kedu ka ngwakorita asụsụ Bekee na asụsụ Igbo si emetuta umu akwukwọ n'odide utoasusu Igbo Izugbe?

Tebulu nke abuo: Etu ngwakorita asụsụ Bekee na Igbo si emetuta umu akwukwọ n'odide Igbo Izugbe

Onuonugu	Ndina	EI	E	A	AI		SD	Mkpebi
1	Mgbe otutu mkpuruokwu asụsụ Igbo na-abughị ihe umu akwukwọ naaghota, ọ na-eme ka ha na-ewebata okwu Bekee n'ihe ha Okoko na-edede. Imaatụ:– flower	46	121	21	12	3.01	0.76	Anabatara

2	Mgbe ụmụ akwụkwọ na-achoghi ihe gaegbu ha oge, ha naewere mkpụrụokwu Bekee dee ihe. Ịmaatụ:	32	135	19	14	2.93	0.73	Anabatara
	nwataakwụkwọ - student.							
3	Ụmụakwụkwọ anaghi ama mgbe ha ji etinye Bekee ma ha na-edede utoasusu Igbo maka na o marala ha ahụ igwakorita asusu oge ha na- ekwu okwu.	122	38	29	11	3.36	0.92	Anabatara
4	Ọtutu ụmụ akwụkwọ na-amaghi mkpụrụokwu Igbo nke oma na- ewebata mkpụrụokwu Bekee oge ha na-edede ihe iji kowaa onwe ha nke oma.	33	129	18	20	2.88	0.80	Anabatara
5	Ndi nkuzi naagwakorita asusu Bekee na asusu Igbo mgbe ha na- akuzi ihe omumu asusu Igbo.	38	137	15	10	3.02	0.68	Anabatara
Mkpokotaonu Miin		3.04						

2.

Tebulu nke abuo gosiri miin na ndipu n'izugbe ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta umu akwukwo n'odide utoasusu Igbo Izugbe. Site na tebulu a, ndi zara ajuju kwenyere na ndina nke 7, 8, 9, 10 na 11 ndi akara miin ha bu 3.01, 2.93, 3.36, 2.88, na 3.02 n'otu n'otu. Nke a putara na ha kwenyere na ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo so emetuta umu akwukwo n'odide utoasusu Igbo Izugbe.

Ajuju Nchocha nke atọ: Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na Igbo si emetuta umu akwukwo na nsupe utoasusu Igbo Izugbe?

Tebulu nke Atọ: Etu ngwakorita asusu Bekee na Igbo si emetuta umu akwukwo na nsupe utoasusu Igbo Izugbe.

Onuog u	Ndina	EI	E	A	AI		SD	Mkpebi

3	Umụakwukwọ naewebata mkpurukwu Bekee iji nọchite anya nke Igbo mgbe ha naaza ajujụ na Klaasi	33	40	21	106	2.01	1.18	Anabatagh i
4	Ufodu umu akwukwọ na-etinye	33	35	119	13	2.44	0.8	Anabatagh
	mkpurukwu Bekee n'ime ahiriokwu Igbo iji belata igbu oge							i
5	Ufodu umu akwukwọ na-ewebata mkpurukwu a gwakotara asusu Igbo na Bekee oge a na-eme nsupe maka na ha amaghi mputara ya n'asusu Igbo	26	43	119	12	2.42	0.79	Anabatagh i
6	Ufodu umu akwukwọ na-eji mkpurukwu Bekee anochite anya mkpurukwu Igbo okachasi mgbe ha na-edeputa ihe na mgboodee	29	28	27	116	1.85	1.13	Anabatagh i
Mkpokotapu Miin		2.18						

Tebulu nke atọ gosiri miin na ndipụ n'izugbe ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta umu akwukwọ na nsupe utoasusu Igbo Izugbe. Site na tebulu a, ndi zara ajuju ekwenyeghi na ndina ajuju 12, 13, 14, na 15 ndi akara miin ha bu 2.01, 2.44, 2.42, na 1.85 n'otu n'otu. Nke a putara na ha ekwenyeghi na ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo so emetuta umu akwukwọ na nsupe utoasusu Igbo Izugbe.

Ajuju Nchocha nke Anọ: Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na Igbo si emetuta mmasi umu akwukwọ n'omumu utoasusu Igbo Izugbe?

Tebulu nke anọ: Etu ngwakorita asusu Bekee na Igbo si emetuta mmasi umu akwukwọ n'omumu utoasusu Igbo Izugbe.

Ọnụọg ụ	Ndịna	EI	E	A	AI		SD	Mkpebi
	Ụmụ akwụkwọ ụfọdụ anaghị enwe afọ ojuju isi Igbo n'ihu ụmụaka ibe ha.	124	41	22	13	3.38	0.92	Anabatara
	Ụfọdụ ụmụ akwụkwọ enweghị mmasi igu asusu Igbo	33	139	19	9	2.98	0.66	Anabatara
	n'ụlọakwụkwọ							
	Ụfọdụ ụmụ akwụkwọ ka nwee mmasi n'ebe asusu Bekee nọ, ya mere ha ji ewebatakari asusu Bekee n'omumu utoasusu Igbo Izugbe	30	139	19	12	2.94	0.69	Anabatara
	Ụfọdụ ụmụ akwụkwọ ji igwakorita asusu Igbo na Bekee mgbe ha na-ekwu okwu egosi na ha tozuru etozu.	29	37	22	112	1.92	1.15	Anabataghi
	Ọtutu enweghi mmasi n'omumu asusu igbo n'ihia na nne na nna ha ji asusu Bekee zulite ha.	35	37	15	113	1.97	1.21	Anabataghi
	Mkpokọtara Miin						2.6	

Tebulu nke anọ gosiri ọsịsa miin na ndipụ n'izugbe etu ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta mmasi ụmụ akwụkwọ n'omumu utoasusu Igbo Izugbe. Site na tebulu a, ndi zara ajuju kwenyere na ndina ajuju 16, 17, na 18 ndi akara miin ha bu 3.38, 2.98 na 2.94 n'otu n'otu. Nke a putara na ha kwenyere na ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo so emetuta mmasi ụmụ akwụkwọ n'omumu utoasusu Igbo Izugbe.

N'aka nke ozo ndi zara ajuju ekwenyeghi na ndina nke 19 na 20. Nke a putara na ha ekwenyeghi na ufodu ụmụ akwụkwọ ji igwakorita asusu Igbo na asusu Bekee mgbe ha na-ekwu okwu egosi na ha tozuru etozu. Ozo bu na ha ekwenyeghi na otutu enweghi mmasi n'omumu asusu Igbo n'ihia na nne na nna ha ji asusu Bekee zulite ha.

Mkparịtaụka N'ihe A Chọputara

Ndị nchọcha chọputara na ngwakorịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo na-emetụta ụmụ akwụkwọ n'osụsụ Igbo Izugbe: N'ihị na nwata akwụkwọ chọọ isụ Igbo, ọ na-agwakọ ya na asụsụ Bekee iji kọwaa onwe ya nke ọma, iri nha ma a sụọ asụsụ Igbo n'ụlọ akwụkwọ na-eme ka ụmụ akwụkwọ na-agwakorịta asụsụ Igbo na Bekee mgbe ha chọrọ isụ Igbo. Otụtụ ụmụ akwụkwọ anaghị aghotacha ọmụmụ utoasụsụ Igbo nke ọma ma ọ buru na-agwakotaghị ya asụsụ Bekee. N'ihị mmasị ụmụ akwụkwọ nwere n'igwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee, ọ na-eme ka ha nwe mmekpa ahụ n'isụ utoasụsụ Igbo nke ọma. Nchọcha a dabara n'echiche Eze na Ozquri (2016) nke na-akọwa na ụmụ akwụkwọ chọọ isụ asụsụ Igbo, ha na-ewebatakari asụsụ Bekee iji kọwa onwe ha nke ọma.

Ozọ kwa, ndị nchọcha chọputakwara na ngwakorịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo so emetụta ụmụ akwụkwọ n'odide utoasụsụ Igbo Izugbe. N'ihị na mgbe otụtụ mkpuruokwu asụsụ Igbo na-abughị ihe ụmụ akwụkwọ na-aghota, ọ na-eme ka ha na-ewebata okwu Bekee n'ihe ha na-edede. Imaatu: Okoko – flower. Mgbe ụfọdụ ụmụ akwụkwọ achoghị ihe ga-egbu ha oge, ha na-ewere mkpuruokwu Bekee ede ihe. Imaatu: nwata akwụkwọ - student. Ụfọdụ ụmụ akwụkwọ anaghị ama mgbe ha ji etinye Bekee ma ha naede utoasụsụ Igbo n'ihị na ọ marala ha ahụ igwakorịta asụsụ oge ha na-ekwu okwu. Otụtụ ụmụ akwụkwọ ndị amaghị mkpuruokwu Bekee oge ha na-edede ihe iji kọwaa onwe ha nke ọma. Nchọcha a, dabara n'echiche Ugwu (2013) nke kọwara na onodu nwere ike ibute ngwakorịta asụsụ gunyere; mgbe otụtụ mkpuruokwu Igbo abughị ihe ndị Igbo niile na-aghota, oge ụmụ akwụkwọ achoghị ihe ga-egbu ha oge ha na-nwere mkpuruokwu Bekee ede ihe dgz. N'iga n'ihu, ndị nchọcha chọputara na etu ngwakorịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo si emetụta ụmụ akwụkwọ na nsupe utoasụsụ Igbo Izugbe, abughị na ụmụ akwụkwọ na-ewebeta mkpuruokwu Bekee iji nochite anya nke Igbo mgbe ha na-aza ajuju na klaasi, ụfọdụ ụmụ akwụkwọ na-etinye mkpuruokwu Bekee n'ime ahiriokwu Igbo iji belata igbu oge, ụfọdụ ụmụ akwụkwọ na-ewebata mkpuruokwu a gwakotara asụsụ Igbo na Bekee oge ha na-eme nsupe n'ihị na ha amaghị mputara ya n'asụsụ Igbo ya na kwa ụfọdụ ụmụ akwụkwọ na-eji mkpuruokwu Bekee anochite anya mkpuruokwu Igbo okachasi mgbe ha na-edeputa ihe na mgboodee.

Ndị nchọcha chọputakwara na etu ngwakorịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo si emetụta mmasị ụmụ akwụkwọ n'omumụ utoasụsụ Igbo Izugbe bu na ụmụ akwụkwọ ụfọdụ anaghị enwe afọ ojuju isụ Igbo n'ihu ụmụaka ibe ha; ụfọdụ ụmụ akwụkwọ enweghị mmasị igu asụsụ Igbo n'uloakwukwo ya n'ihị na ha nwere mmasị n'ebe asụsụ Bekee nọ nke mere ha ji ewebatakari asụsụ Bekee n'omumụ utoasụsụ Igbo Izugbe.

Nchọcha a dabara n'echiche Ohiri-Anichie (2006) nke kọwara na ihe butere ewetaghị ezigbo ọganihu n'ihe gbasara nkuzi na omumụ Igbo bu akpomasi ndi Igbo n'ebe asusu ha di nke mere na asusu Igbo dizi n'onwu n'oge ugbo a .

Mmechi

Na mmechi, nchoputa nchọcha gosiputara na nchọcha mejuputara mbumuche ndi nchọcha n'ibagide ime nchọcha a n'ihị na o gosiri na ngwakorịta asụsụ Igbo na nke Bekee na-emetụta ụmụ akwụkwọ n'osụsụ, odide, nsupe na mmasị ụmụ akwụkwọ n'omumụ utoasụsụ Igbo n'ogo sekondiri ukwu.

Ntunye Aro

Ọ bụ echiche ndị nchọcha a na-atumatụ ndị a ga-enye aka ịi belata mmetụta nke ngwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee na-emetuta omumụ utoasụsụ Igbo.

- Ndị nne na nna ga-enwe ezigbo mmasị n'ebe asụsụ Igbo dị site n'inye umu ha ezi ntọala na nkwardo.
- Gọmentị ga-ahụ na ndị nkuzi e were n'orụ nkuzi asụsụ Igbo na sịnị sekondirị bụ ndị gurụ Igbo nke oma.
- Ndị nne na nna ga-agba mbọ hụ na ha na-azutara umu ha akwukwọ ogugu Igbo, nakwa umuaka ịgụ ya bụ akwukwọ.
- Ndị isi ulọ akwukwọ, tinyere gọmentị ga na-enye umu akwukwọ dere akwukwọ ogugu Igbo ihe nrita ịi na-akwalite omumụ asụsụ Igbo.

Edensibịa

Agbedo, C.U. (2000). *General Linguistics an introductory Reader*. Nsukka: A.C.E. Resource Konzult.

Agbedo, C.U. (2003). *Language and Mind. An Introduction Psycholinguistic*. Nsukka: A.C.E. Resource Konzult.

Ayodele, S.O. (2004). The language question and Nigerian education (4th annual public lecture, Oyo State College of Education, Nigeria, Research and Publications Committee).

Bhatia, T.K. & Ritchie, W.C. (eds) (2004). *The handbook of Biligualism*, Oxford; Backwell.

Eze, B.C. & Ozouri, G.E (2016). *Mmetuta asusụ Bekee na-emetuta nkuzi na omumụ asusụ Igbo n'ulọ akwukwọ sịnị sekondirị* dī n'okpuru ochichi Nsuka. Akwukwọ ebiputaghị ebiputa (B.ED). Ngalaba Mmụta nka Mahadum Najirịa Nsuka.

Ezea, C.A. & Omeje, M.E. (2013). *Nsogbu a na-enweta n'igwakorita asusụ Igbo na asusụ Bekee n'ulọakwukwọ sịnị sekondirị* dī na mpaghara mmuta Nsuka. Akwukwọ ebiputaghị ebiputa (B.ED). Ngalaba Mmụta nka Mahadum Najirịa Nsuka.

Federal Republic of Nigeria (2004). *National Policy on Education (3rd edition)*. Lagos: NERDC Press.

Grosjean, F. (2001). The bilingual language modes, In J.L. Nicol (ed.) *One mind, Two languages. Bilingual language processing*. Oxford: Blackwell.

Mbah, E.E. (2007). *Elison in Igbo language and literature in developing country*. Onitsha: African first publisher limited.

Ngoesi, M.C. (2004). *Nchịkọta ihe ọmụmụ nke asụsụ Igbo*. Onitsha: Optimal press.

Nworgu, B.G. (2016). *Educational Research: Basic Issues & Methodology* (3rd edition). Enugu: University Trust Publisher.

Obi, G.C. & Okorie, G.I. (2002). *Nsogbu asụsụ Igbo asụsụ Oyibo n'ụlọ akwụkwọ sekondiri na praịmari* nke Nsuka na Steeti Enugwu. Akwụkwọ ebipụtaghi ebiputa (B.ED). Ngalaba Mmụta nka Mahadum Najirịa Nsuka.

Ogidi, G.O. & Okwor, B.C. (2015) *Ogbatauhie di n'omumụ utoasusụ Igbo n'ụlọakwụkwọ sinio sekondiri di n'okpuru ọchichi Igbo Etiti na Steeti Enugwu*, Akwụkwọ ebipụtaghi ebiputa (B.ED). Ngalaba Mmụta nka Mahadum Najirịa Nsuka.

Onah, P.C. & Ovute, A.D. (2005). *A handbook on Educational Research*. Nsukka: Prize Publishers.

Onuh (2017). From answerafrica.com/African-schools-punish=children-for-speaking-vernacular.html.

West African Examinations Council (2017). Chief Examiners' Report. Lagos: Nigeria: WAEC.